

Východiska a důsledky náboženské etiky

Lva Nikolajeviče Tolstého

Jaroslav Polák

Foundations and Consequences of Leo Tolstoy's Religious Ethics In his later years, after his so-called Christian anarcho-pacifist turn, Leo Tolstoy wrote numerous essays presenting denunciations of all political violence, whether by dissidents or states. Although strongly, even literally inspired by Sermon on the Mount, his ethics and religious philosophy were based on inherently non-Christian concepts, especially because of his denouncement of God's grace and redemption while insisting on the human ability to overcome sin through self-discipline. Though somewhat heroic, his effort turned up to be futile even on a personal level. This paper discusses Tolstoy's philosophy of religion and ethics and – in comparison with the works of Dietrich Bonhoeffer – shows, that true Christian ethics is possible only as an answer to God's grace and redemption, but not as a way how to achieve them.

„Já však vám pravím, abyste neodporovali zlému...“ (Mt 5,39)¹

Kázání na hoře představuje významný exegetický problém a v dějinách se objevilo mnoho interpretací, které se pokoušely jeho závažnost tvářit v tvář každodenní realitě zmírnit, přeznačit, ale někdy také vyostřit. Máme brát Ježíše vážně? Kdo je adresátem jeho výzev? Všichni, nebo jen učedníci očekávající bezprostřední příchod království Božího? Je Ježíšovo „Já však vám pravím...“ nedostižný ideál, který nás má konfrontovat s vlastní hříšností? Je to etika pro dokonalé? A pokud ano, kdo tím „dokonalým“ je? Je snad Ježíšovým záměrem probudit v člověku novou mentalitu a předkládá nám pouze ilustrativní příklady? Nebo je třeba brát Ježíšova slova doslovně, ba přímo zákonicky, vážně?²

Tolstého „nová věrouka“

Málokdo vzal Kázání na hoře a myšlenku neodporování zlému tak vážně, jako Lev Nikolajevič Tolstoj (1828–1910), významný ruský představitel literárního realismu. Tolstoj byl již od mládí utopistou a zpochybňoval tra-

---

1 Český studijní překlad (tak i dále).

2 Viz Eduard Lohse, *Teologická etika Nového zákona*, Bratislava: Serafin, 2008, 77–79.

diční pravoslavi,³ v padesátých letech 19. století se angažoval v oblasti vzdělávání mužiků,⁴ ale ke skutečnému hodnotovému obratu u něj došlo v letech sedmdesátých. Tehdy, přestože, nebo spíše právě proto, že byl bohatý, slavný a jeho rodina byla zabezpečená, se začal tázat po smyslu života a propadat pesimismu.⁵

Zhruba po dvou letech, kdy Lev Nikolajevič poznával a přijímal pravoslavnou víru mužiků, však došel k závěru, že v jeho osobním vztahu s Bohem není pro dogmata a předepsané způsoby obdivu místo. Víru prostých lidí pro jejich upřímnost nikdy nezavrhl, začal ale sestavovat svoje vlastní teologické úvahy (...) Zdá se, že ony dva roky strávené poznáváním pravoslavných zvyků jej přiměly začít znovu hluboce přemýšlet o vlastním vztahu s Bohem.⁶

Jeho úvahy posléze vyústily v racionalistický nábožensko-etický systém založený na deontologicky pochopeném Kázání na hoře, jež chápal jako „5 přikázání, jak plnit učení“.⁷ Tolstého náboženská filosofie či „nová věrouka“, jak ji sám v kontrastu k „věroukám předepsaným“ nazýval,⁸ však zahrnuje více aspektů, často dosti heterodoxních, které je třeba přiblížit, protože jsou s jeho etikou neodmyslitelně spojeny.

Člověk dle Tolstého „chce být zvířetem nebo andělem, ale nemůže být ani tím, ani oním.“ Nová věrouka ukazuje rozřešení tohoto rozporu: „praví člověku, že není zvíře ani anděl, nýbrž anděl rodící se ze zvířete, duchová bytost rodící se ze zvířete. Že všechno naše přebývání na tomto světě není nic jiného, než toto rození.“⁹

Toto „rození“ se projevuje tak, že původní sobecká snaha po blahu vztahující se k tělesné bytosti se postupně rozšiřuje, až se vztáhne ke všemu existujícímu.¹⁰ Boha člověk poznává nikoli na základě toho, co mu jiní

---

3 Michal Horák, *Kritika pravoslavné církve ve Vzkříšení L. N. Tolstého*, bakalářská práce na FSV MU, Brno 2010, 13–14.

4 Tamtéž, 15.

5 Tamtéž, 16.

6 Tamtéž, 17.

7 Lev Nikolajevič Tolstoj, *Křesťanské učení a jiné stati náboženské*, Praha: B. Kočí, 1924, 140.

8 Tamtéž, 12.

9 Tamtéž, 14–15.

10 Tamtéž, 16.

lidé řekli, ale „bezprostředně svým vědomím v sobě samém“¹¹ a následně i „mimo sebe, ve všem existujícím“.¹²

Vnitřním pudem rodící se duchovní bytosti je zvětšování a rozšiřování lásky spojené s přáním blaha všemu existujícímu, což Tolstoj chápe jako utváření království Božího.¹³ Pravý život je neustálé rození této duchovní bytosti, úplné naplnění a sjednocení přijde v životě budoucím,¹⁴ o němž nemůžeme nic říci ani myslet, protože božská podstata duše je duchovní, mimo čas a prostor, a po smrti se do této sféry navrácí. Není v moci rozumu, který může myslet jen v prostoročasových kategoriích, toto budoucí uchopit.¹⁵

Rození duchovní bytosti Tolstoj chápe jako neustálé přibližování se k dokonalosti postupným odporem proti hříchu,¹⁶ přičemž „nová věrouka“ nabízí metodu tohoto pozvolného boje, založenou na identifikaci různých hříšných sklonů, pokušení a jednání a jejich postupné eliminaci (protože není v lidských silách přestat se všemi hříchy okamžitě). Hříchy chápe jako překážky bránící projevu lásky a tím úspěšné cestě duchovního sebezdokonalování.¹⁷ Pozvednutím života a blahem je zrychlení postupu k dokonalosti. Ustrnutí v jakékoli fázi („nehybná spravedlnost“) je nižším stupněm života a přerušením blaha.¹⁸

U Tolstého tedy vede cesta jednoznačně od člověka k Bohu a nikoli od Boha k člověku. Vykoupení výslovně odmítá jako „lžiučení“,¹⁹ stejně tak jako trojiční učení²⁰ a deformaci původního Ježíšova učení spatřuje již ve Skutcích a v Pavlových listech.²¹ Učení, že se člověk nemůže spasit vlastními silami, označuje za „rouhavé“²². V tradici je nutno oddělit výmysly od pravdy.²³ Ježíše vnímá jako učitele, který nás seznámil se „směrovkami na

---

11 Tamtéž, 16.

12 Tamtéž, 17.

13 Tamtéž, 19.

14 Tamtéž, 20.

15 Tamtéž, 92–93.

16 Tamtéž, 89.

17 Tamtéž, 21–45.

18 Lev Nikolajevič Tolstoj, *Království Boží ve vás*, Petrovice: ALMI, 2016, 42 a 60.

19 Tamtéž, 89.

20 Tamtéž, 54.

21 Tolstoj, *Křesťanské učení*, 186.

22 Tolstoj, *Království Boží*, 51.

23 Tolstoj, *Křesťanské učení*, 59.

nekonečné cestě k dokonalosti, ke které lidstvo kráčí – onoho stupně dokonalosti, který je možný v určitém období rozvoje lidstva.“²⁴ „[V] osobě Kristově je vzor pravdy, který povznáší srdce k dokonalosti vnitřní – a v uskutečnění království Božího k dokonalosti vnější.“²⁵

V krátkém spise *Život a učení Ježíšovo*²⁶ nabízí Tolstoj vlastní interpretaci evangelijních příběhů, prostou zázraků a končící ukřižováním. Ježíš se zde nápadně, až gnosticky, distancuje od židovské víry a prezentuje výše uvedené myšlenky.

Výklad Kázání na hoře

V Kázání na hoře dle Tolstého Kristus prezentuje „věčný ideál, o který se mají lidé přirozeně snažit, a takový stupeň jeho dosažení, který již za naší doby může být lidmi dosažen.“²⁷ Tolstoj zde identifikuje pět pravidel: „1. Nezlob se. 2. Necizolož. 3. Nepřísahaj. 4. Nesud se a 5. Nebojuj.“²⁸ „Pravidla tato podivuhodně uchvacují celý život každého člověka a všeho lidstva, a jakmile si člověk představí vyplnění těchto pravidel na zemi, na zemi bude království pravdy.“²⁹ Tato přikázání jsou pro království Boží dostatečná, není třeba k nim nic přidávat a není možné z nich nic ubrat.³⁰ Každé přikázání obsahuje složku *ideální* a složku *dosažitelnou* („přikázání, pod něž nelze sestoupit“):

1. „Nezlob se“ (Mt 5,21–26) – ideálem je, aby se člověk nikdy na nikoho nezlobil a miloval všechny lidi; přikázáním je nekřivdit lidem slovy.
2. „Necizolož“ (Mt 5,27–32) – ideálem je úplná čistota i v myšlenkách; přikázáním je čistota manželského života a zdržení se smilstva.
3. „Nepřísahaj“ (Mt 5,33–37 + Mt 6,25–34) – ideálem je nestarat se o budoucnost a žít pro přítomnou chvíli; přikázáním je nepřísahat, tj. neslibovat lidem nic v budoucnosti.

24 Tolstoj, *Království Boží*, 61.

25 Tamtéž, 42.

26 In: Tolstoj, *Křesťanské učení*, 95–130.

27 Tolstoj, *Království Boží*, 61.

28 Tolstoj, *Křesťanské učení*, 140.

29 Tamtéž, 140.

30 Tamtéž, 140.

4. „Nesud' se“ (Mt 5,38–42) – ideálem je nikdy k žádnému účelu neužívat násilí; příkázáním je nesplácet zlo zlem, snášet křivdy, dávat košili.
5. „Nebojuj“ (Mt 5,43–48) – ideálem je milovat nepřátele, kteří nás nenávidí; příkázáním je nezpůsobovat nepřítelům nic zlého, mluvit o nich v dobrém a nečinit rozdíl mezi nimi a jinými bližními.³¹ Lásku zde Tolstoj interpretuje sentimentálně jako „cit, který je možné mít, ale který nelze hlásat“.³²

„Všechna tato přikázání jsou projevem toho, co na cestě k dosažení dokonalosti máme úplnou možnost nekonat, to, k čemu se musíme dopracovat nyní, toho, co pozvolna musíme přenést do oblasti zvyku, do oblasti bezděčného.“³³

Anarchopacifismus jako důsledek Tolstého pochopení Kázání na hoře

Vzhledem k tomu, že tato pochopené Kázání na hoře vnímá Tolstoj jako všelidsky platné, logicky dospívá k radikálně anarchopacifistickému pohledu na vztah člověka a státu, protože vláda je „ve své podstatě vždycky síla porušující spravedlnost“.³⁴ „[V]ládnout znamená činit násilí; činit násilí znamená konat to, co nechce onen, nad kterým se násilí provádí; vládnout tedy znamená činit jinému, co sami nechceme, aby lidé činili nám, tedy činit zlo.“³⁵

Je nutné odmítnout účast na jakékoli formě vlády, protože „[j]e pravda, že nejsme zodpovědní za zločiny vlády, ale jsme zodpovědní za své vlastní zločiny. A zločiny vládnoucích stávají se našimi, když – ačkoli víme, že jsou to zločiny – spolupůsobíme při jejich uskutečňování...“³⁶

Je třeba se probrat ze stálého omámení, v němž nás vlády udržují.³⁷ „Lidstvo nebude spaseno vychytralým, mudrckým zakládáním svazů,

---

31 Podle Tolstoj, *Království Boží*, 61.

32 Tamtéž, 63.

33 Tamtéž, 61.

34 Tamtéž, 140.

35 Tamtéž, 21.

36 Tamtéž, 24–25.

37 Tamtéž, 159.

smírčími soudy apod., ale jenom takovým poznáním, jež bude všeobecné.³⁸ Lidské vědomí je připraveno na království Boží.³⁹ Ke zlepšení lidského života nemůže dojít změnou všeobecných vnějších podmínek života, ale následkem vnitřního úsilí jednotlivých lidí k poznání, objasnění a hlášení pravdy.⁴⁰ Tolstoj je přesvědčen, že současná neutěšená sociální a politická situace se podobá včelímu roji na větvi. Jedná se o dočasný stav, ale včely, i když si chtějí najít nové obydlí, se nemohou všechny zvednout najednou. Některé musejí vzletět jako první a postupně strhnout další, až se dá celý roj do pohybu. Jedná se zpočátku o zdlouhavý proces, ale jiný způsob není.⁴¹

Tolstého křesťan „se s nikým nepře, na nikoho neútočí, proti nikomu neužívá násilí, naopak, sám bez odmlouvání snáší násilí, ale právě tím jednáním vůči násilí nejen že se sám osvobozuje, ale osvobozuje svět od všeliké zevnější moci.“⁴² Je tedy onou „včelou, která strhává ostatní“.

Tolstého argumentace proti konsekvencialismu

Tolstoj se z deontologických pozic staví proti konsekvencialismu a člověka přirovnává k poutníkovi, který kráčí v temnotě se svítilnou v ruce.⁴³ Jeho svoboda je omezena neznalostí celé pravdy, tj. důsledků jeho konání, jež nedohlédne. V oblasti následků není lidský život svobodný. Člověk, který spatřuje smysl života v oblasti následků, nemá pravý život. Pravý život má jenom ten, kdo přenesl svůj život do té oblasti, v níž svobodný je – do oblasti příčin.⁴⁴ Morální volba se musí tudíž zaměřovat na prostředky, nikoli následky.

„Člověk podle křesťanského učení jest dělník boží. Dělník nezná všech záležitostí pánových, ale jest mu odhalen nejbližší cíl, kterého dochází svou prací, a jest mu dán určitý návod, co má dělati, obzvláště je dán mu jasný návod, čeho nemá dělati, aby neodporoval tomu cíli, pro jehož dosa-

---

38 Tamtéž, 159.

39 Tamtéž, 153.

40 Tamtéž, 142.

41 Tamtéž, 114–115.

42 Tamtéž, 114.

43 Tamtéž, 151.

44 Tamtéž, 152.

žení byl poslán na práci.“⁴⁵ Mnohé ukrutnosti a zvěrstva „vznikají jen proto, že lidé předpokládají, že znají, čeho je třeba lidem i světu“.⁴⁶

Polemika

Vůči Tolstého tezím lze vést polemiku z různých pozic. Například by bylo možné, spolu s Josephem Fletcherem, hájit konsekvenencialismus poukazem na to, že právě „[p]raktickou moudrostí, pečlivými propočty, získává láska potřebnou prozíravost a takto vyzbrojená nebere spravedlnost pouze v úvahu, ale spravedlností se *stává*.“⁴⁷ Rovněž by bylo možné podotknout, že sentimentální interpretace lásky neodpovídá novozákonnímu pojmu *ἀγάπη*. Ostatně – neobdařil nás Bůh rozumem proto, abychom předjímalí důsledky svých činů? Na druhou stranu – nemá kus pravdy i Tolstoj, když upozorňuje na naši neschopnost dohlédnout všechny následky? Jak daleko jsme ochotni ve svých prostředcích zajít, jsme-li přesvědčeni o účelu?

Mohli bychom zproblematizovat univerzální etickou závaznost Kázání na hoře poukazem na to, že není určena politikům, ale učedníkům v určité specifické životní situaci. Ježíš „[m]luví k hrstce svých učedníků; a tuto hrstku učedníků neposílá přednostně do nějakého vedení státu (nebo války), nýbrž mezi obyčejné lidi. Aby *tam* začali. Protože podle něho *má* smysl aspoň začít. Aspoň někde. Své nejbližší učedníky neposílá na ministerstva, ale do Božího království. A tam má nastavení druhé tváře větší smysl, než odvetný útok za cokoli.“⁴⁸

Alexander Henry Craufurd ve své monografii o Tolstého náboženství a etice⁴⁹ poukázal na skutečnost, že Tolstého metafyzika je nekonzistentní, což plyne ze skutečnosti, že Tolstoj byl hluboký psycholog, ale metafyzikem byl pouze z nutnosti a chyběla mu intelektuální trpělivost. Věci spíše procítoval, než analyzoval.⁵⁰ Craufurd rovněž poukazuje na skutečnost,

45 Tolstoj, *Křesťanské učení*, 152.

46 Tamtéž, 153.

47 Joseph F. Fletcher, *Situační etika: nová morálka*, Praha: Kalich, 2009, 114.

48 Jiří Mrázek, *Evangelium podle Matouše*, Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011, 80.

49 Alexander H. Craufurd, *The Religion and Ethics of Tolstoy*, London: T. Fisher Unwin, 1912.

50 Tamtéž, 70–71.

že v pozdějších letech Tolstoj stále více směřoval k pochmurnému, iracionálnímu a odlidšťujícímu mystickému asketismu. Příčinou této skutečnosti je dle Craufurda skutečnost, že se Tolstoj – pavlovsky řečeno – soustředil na to, že skrze člověka vešla do světa smrt, ale nevnímal komplementární pravdu, že skrze člověka došlo ke vzkříšení z mrtvých.⁵¹ Craufurd rovněž odmítá Tolstého anarchismus v sociální sféře – ten je třeba, podobně jako skepticizmus, vnímat pouze jako přípravnou fázi. Člověk nemůže moudře a efektivně žít ve stavu permanentní revoluce.⁵²

Na druhou stranu Craufurd oceňuje Tolstého jako prorockou postavu a poukazuje na společný důraz na sociální témata u starozákonních proroků a Tolstého.⁵³ Bůh Tolstému ukázal, jak se mají věci mít, ale Tolstoj byl netrpělivý a přehlížel reálné obtíže spojené s úsilím o adekvátní následování Krista.⁵⁴ Tolstého eticko-náboženský systém lze interpretovat nikoli jako přesný návod k životu, ale jako inspirativní ideál, který sice nelze bezezbytku naplnit, ale jehož funkcí je zabraňovat pádu člověka do letargického sebeuspokojení.⁵⁵

Zaměříme se však nyní na hlavní *teologický* problém, který v celé Tolstého koncepci spatřuji – *absenci milosti*, respektive tezi, že se člověk může spasit vlastními silami.

Nebylo by poctivé bez dalšího zakládat polemiku s Tolstým prostým poukazem na heterodoxnost jeho názorů, tento laciný přístup ostatně zvolili již náboženští kritikové za jeho života.⁵⁶ Tolstého odpověď na tyto polemiky obsahuje argument i osten vyzývající k sebereflexi: „[M]noho toho bylo řečeno, ale jedno ne – to, co pro každého křesťana je hlavní podstatnou otázkou života: jak spojit jasně vyslovené v učitelových slovech i v srdci každého z nás – učení o odpuštění, pokoře, odříkání a lásce ke všem, k bližním i nepřátelům – s požadavkem vojenského násilí nad lidmi svého nebo cizího národa.“⁵⁷

---

51 Tamtéž, 78.

52 Tamtéž, 84.

53 Tamtéž, 112.

54 Tamtéž, 89.

55 Tamtéž, 43.

56 Viz Tolstoj, *Křesťanské učení*, 30–31.

57 Tamtéž, 30.

Z tohoto pohledu skutečně není Tolstého christologie podstatná. Podstatnou se však stává ve chvíli, kdy mu položíme otázku: „A jak se to, Lve Nikolajeviči, dařilo vám?“

T. G. Masaryk na svá setkání s Tolstým vzpomíná takto:

S Tolstým seznal jsem se roku 1887 a roku 1888 navštívil jsem ho opět; potřeťi jsme se viděli letos⁵⁸ v dubnu. Když jsme byli spolu poprvé, prožíval dobu své ševcoviny. Tenkrát si dělal boty sám. Pamatuji se, s jakým zadostiučiněním vykládal paní Košelevové, že jeho boty ho stojí jen 2 ruble, kdežto obuvníkovi musel dávat sedm. A stejně se tenkrát těšil z nástěnných dřevěných hodin za 30 kopějek. Ve svém dvorci (paláci) dal si udělat selskou jizbu, totiž nový nízký strop, jak jej mají mužici. Ale v té jizbě byl pohodlný kožený divan a ještě pohodlnější, veliký, kožený fauteuil. Také v hraběcí jídelně požíval jen prostou selskou stravu, ale ty mužické kaše byly s velkou pozorností připravovány v čisté hraběcí kuchyni a hraběnka mu často přišoupla tácek se sladkým zavařením (Tolstoj miloval sladkosti), které jako by nevěda o tom mlsal. Čaj pil po mužicku, cedil jej přes kousek cukru v zubech, ale byl to čaj jemný a vybraný. (...)

V popředí naší diskuse byl problém neodpírání zlému. Řeč byla o různých mladících, kteří odepřeli vykonávat vojenskou povinnost. Mluvílo se ovšem také o válce a jejich hrůzách. Já jsem tvrdil, že humanita nezakazuje se bránit v krajním případě také železem, ale že je povinností toho, kdo se brání, přestávat na obraně a nedělat nového a dalšího násilí. Humanita neschvaluje pomsty. Připouštěl jsem také, že je nesnadné zachovati se podle tohoto pravidla, ale že je správnější než neodpírání Tolstého. Tolstoj v tom viděl kompromisování a říkával o mně, že jsem člověk kompromisní. „Jsem, Lve Nikolajeviči, ale je kompromis a kompromis. A neděláte vy žádných kompromisů?“ – „Dělávám, dělávám.“⁵⁹

Sám Tolstoj si v dopisu N. Engelhardtovi povzdechl:

Ale, říkají mi, shledáváte-li, že není rozumného života, když neplní člověk křesťanského učení, a vy milujete tento rozumný život, proč neplníte přikázání? Odpovídám, že se proviňuji, že jsem špatný a hodný opovržení za to, že neplním, ale při tom ne tolik na svou omluvu, jako na objasnění své nedůslednosti, pravím: Podívejte se na můj život dřívější a nyníjší, a uvidíte, že snažím se plnit přikázání. Nevyplnil jsem ani desetitisíciny, toť pravda, a jsem vinen tím, ale nevyplnil jsem to ne proto, že jsem nechtěl, nýbrž proto, že jsem toho nedovedl. Naučte mě, jak se vyplést ze sítě pokušení, která mě uchvátila, pomozte mi a vyplním je, ale i bez pomoci chci a doufám vyplnit je. (...) Pomozte mi. Pomozte mi, mně se srdce svírá zoufalstvím, že jsme všichni zabloudili, a když sebou zmitám všemi silami, vy při každé odchylce, místo co byste politovali sebe a mě, nadšeně křičíte: Podívejte se, jde s námi všemi do bláta.⁶⁰

58 Tj. roku 1910, pozn. JP.

59 Tomáš Garrigue Masaryk et al., *Československé vzpomínky na Jasnou Poljanu*, Praha: B. Kočí, 1925, 6–8.

60 Tolstoj, *Křesťanské učení*, 145–146.

Skutečnost, že se Tolstému nedařilo jít po cestě, kterou si vytyčil, rozhodně není pro autora tohoto eseje zdrojem zadostiučinění či dokonce nadšeného křiku. Spíše vyvolává pocit smutku, protože nelze pochybovat o tom, že Tolstého snaha byla upřímná. Masaryk k tomu konstatuje: „Svého ideálu oproštění Tolstoj nikdy nedosáhl a dosáhnouti nemohl. Ne proto, že to byl ideál, ale proto, že si ukládal úkol nemožný. Je v civilizaci a kultuře mnoho pochybeného, ale nemůžeme ji odhazovat všechnu.“⁶¹

S prvními dvěma Masarykovými větami plně souhlasím. Tolstoj si ukládal nemožný úkol. Ale důvod spatřuji jinde. Tolstoj sám implicitně využíval institucionalizovaného násilí, tj. dobrodiní státu, který zajišťoval jeho sice dobrovolně skromný, ale bezpečný, tj. hrozbou státního násilí zajištěný, a pohodlný život; život, který byl nutně žit na úkor jiných. Tuto skutečnost si uvědomoval, ale nedokázal se jí vzepřít.

Nemožnost úkolu, který si Tolstoj vytyčil, spočívala v tom, že si jej vytyčil sám, *naložil si jej jako břemeno*, které nemohl unést. Jak bychom pak mohli očekávat, že takové břímě unese většina jiných lidí? Vzpomeneme-li na výše zmíněné Tolstého podobenství o včelím roji, je vůbec možné, aby se někdo odpoutal a strhl s sebou ostatní tak, jak o tom Tolstoj snil? Jsem přesvědčen, že v lidských silách to možné prostě není. *Kdo tedy může být zachráněn?* Ježíš nám odpovídá: „U lidí je to nemožné, ale u Boha je možné všechno.“ (Mt 19,26)

Dietrich Bonhoeffer, který vzal ve 30. letech Kázání na hoře rovněž zcela vážně a jeho výklad posléze vtělil do svého *Následování*, správně chápe, že bez milosti se takové břemeno nést nedá. Nesmí to být ale *lacinná milost*, která znamená „ospravedlnění hříchu a nikoli hříšníka“,⁶² levné odpuštění, levnou útěchu a levnou svátost,⁶³ ale milost *drahá*. „Drahá milost je evangelium, které musíme stále znovu hledat, je to dar, o který musíme prosit, jsou to dveře, na něž musíme tlouci.“⁶⁴ Milost a následování jsou neoddělitelně spojeny⁶⁵ a skutečná křesťanská, tedy nikoli jen křesťanstvím inspirovaná, etika může být jen a pouze křesťanovou pokornou odpovědí na

---

61 Masaryk, *Československé vzpomínky*, 7.

62 Dietrich Bonhoeffer, *Následování*, Praha: Kalich, 2013, 27–28.

63 Tamtéž, 27.

64 Tamtéž, 29.

65 Tamtéž, 41.

předcházející skutečnost milosti, či, řečeno s Bonhoefferem, „na skutečnost, kterou dostáváme v Ježíši Kristu“.⁶⁶

V této souvislosti se ostatně nabízí distinkce mezi *etikou křesťanskou* a *etikou křesťanstvím inspirovanou*. Za skutečně křesťanskou etiku lze dle mého soudu považovat právě jen křesťanovu kontemplaci nad otázkou, jak odpovědět na událost Krista a na Boží milost. Křesťanská etika z povahy věci nemůže mít ambice překročit tuto hranici a činit si ambici na univerzálnost. Může však existovat i všeobecně zaměřená etika, která je ovlivněna křesťanskými myšlenkami, ale na události spásy nestaví. Sem bychom mohli zařadit například Fletcherovu *Situační etiku*, Richovu *Etiku hospodářství* a konec konců i diskutované myšlenky L. N. Tolstého. Takové pokusy mohou být a často také jsou cenným příspěvkem do diskuse o všeobecně zacílené normativní etice, nicméně nehledají odpověď na otázku, co pro mě jako křesťana konkrétně znamená pokorné přijetí milosti, jež mi byla nabídnuta. Pakliže Tolstoj trvá na možnosti spásy vlastními silami a svým etickým postulátům přisuzuje univerzální platnost na osobní i společenské rovině, není a nemůže být křesťanským etikem. Rovněž není možné bezezbytku souhlasit s Craufurdovým vnímáním Tolstého jako proroka. Proroci jistě akcentovali podobná sociální témata a vyzývali k proměně „ztučnělých srdcí“, ale současně jednoznačně spoléhali na aktivní dějinné konání Hospodina, v němž je spása Izraele (Jr 3,23).

Ze skutečně křesťanského pohledu je snaha vydobýt si milost *skrze* následování stejně marná, jako počítat s milostí *bez* následování. Lze tedy říci, že mnozí křesťané, jež Bonhoeffer kritizuje, sázejí na lacinou milost, na *milost bez následování*. Tolstoj zvolil druhou neúplnou, a tudíž rovněž chybnou, i když z hlediska osobního nasazení jistě úctyhodnější možnost: *Následování bez milosti*. A to je ten pravý důvod, proč svého ideálu oproštění nikdy nedosáhl a dosáhnout nemohl.

Jaroslav Polák

Fišova 423/27

602 00 Brno

jaroslavpolak1975@gmail.com

---

⁶⁶ Dietrich Bonhoeffer, *Etika*, Praha: Kalich, 2007, 248.